

TRADICIJSKO PUČKO GRADITELJSTVO NA BANJI

BRANKO ĐAKOVIĆ

Odsjek za etnologiju, Filozofski fakultet
10000 Zagreb, Ivana Lučića 3

UDK: 72:39(497.5-3 BANIJA)

Prethodno priopćenje
Primljeno: 30. 06. 2000.
Prihvaćeno: 27. 10. 2000.

MANDA HORVAT

Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine
10000 Zagreb, Mesnička 49

U organizaciji današnjeg Ministarstva kulture više od trideset godina se na području Hrvatske provode sustavna regionalna terenska istraživanja tradicijskog pučkog graditeljstva. S ciljem registracije, evidencije, dokumentacije i preventivnih blika zaštite prikupljena je opsežna građa koja se nalazi u različitim stupnjevima stručne i znanstvene obrade.

Područje Banije tretirano je u više navrata sredinom i krajem osamdesetih godina. Prilagođeno sadašnjim mogućnostima istraživanja u radu je naglasak na relevantnim značajkama i stanju u okolici Gline, kao oglednog primjera za regiju, iako valja uvažavati da postoje mikroregionalne različitosti.

Ključne riječi: tradicijsko pučko graditeljstvo / Banija

Od 1986. do 1990. godine, u organizaciji tadašnjega Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture (danas Ministarstvo kulture - Uprava za zaštitu kulturne baštine), provedena su terenska istraživanja na području Banije (Banovine).¹

U istraživanjima su sudjelovali etnolozi i arhitekti, a prikupljena je i opsežna fotodokumentacija.²

Terenski rad je realiziran kao jedan u nizu iz programa "Istraživanja i utvrđivanja (fiksiranja) stanja etnoloških spomenika u cilju prikupljanja dokumentacije i proučavanja mogućnosti njihove zaštite na području Republike Hrvatske".

¹ Naziv Banya navodi se već u 14. stoljeću (*Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 18,374), prema Petar Šimunović: Imena naselja u Banijskoj općini Dvor na Uni, u: *Narodna umjetnost* 29, Zagreb, 1992., str. 254. Zbog banske uprave tim područjem, od 1704. god. to se područje nazivalo *Banska krajina, Banske zemlje, Banovina, Banija*.

² Na području *Kostajnice* evidentirano je i obrađeno stanje u selima: Kostajnički Majur, Utolica, Slabinja, Cerovljani, Živaja, Krašići, Mračaj (Alapića kosa, Stojakovićeva kosa i Medakova kosa), Bjelavac, Kostreši, Gornja Velešnja, Babina Rijeka, Mečenčani, Komogovina, Borojevići, Lovča (Gornja, Srednja i Donja), Donji Hrasatovac, Graboštani i Meminska.

Na području *Dvora*: Divuša, Struga, Zamlača, Unčani, Golubovac, Kozibrod, Kuljani, Gorička, Bujina, Bujinski Riječani, Komora, Oraovica, Donji Javoranj, Donja Stupnica, Kotorani, Ljeskovac, Rujevac, Švrakarica, Lotine, Majdan, Kosna, Gornji Žirovac, Brđani, Pakovac, Donji Dobretin, Zut.

Na području *Gline*: Selište (Gornje i Donje), Prijeka, Dolnjaki, Buzeta, Skela, Bojna, Viduševac, Brubno, Brezovo polje, Klasnić (Donji i Gornji), Dragotina, Svratica, Maja, Dabna, Bijele Vode, Drenovac, Roviška, Ravno Rašće, Marin Brod, Glinsko Novo Selo.

Način na koji je program definiran odredio je i opseg istraživanja, tako da su, tek u manjoj mjeri mogli biti obuhvaćeni i neki drugi aspekti materijalne kulture vezani uz zaštitarsko - konzervatorske djelatnosti etnografske baštine, a koji korensopdiraju s temama kao što su: kultura stanovanja (u najširem smislu), prateći sadržaji iz gospodarskog i društvenokulturnog konteksta (oblici i stanje gospodarstva, obiteljski život, odnosi: susjedi - selo - regija, svjetonazor, teme iz ciklusa životnih i godišnjih običaja i obreda, folklorne teme i sl.). To naravno ostavlja mogućnosti za nijansiranje različitih aspekata zaštite, čuvanja i očuvanja (ili obnove) ne samo pojedinačnih objekata nego i većih ruralnih aglomeracija koje mogu prezentirati ambijentalne vrijednosti, kao i neke sastavnice kulturnoga i zavičajnog identiteta. Na sličan način ovakav pristup postaje stručnim i znanstvenim polazištem za preventivne oblike zaštite, ali i različite stupnjeve analiza, kao što potiče i omogućava perspektive za neka praktična rješenja, ali i teorijske rasprave o problemima pučke graditeljske baštine.³

U doba terenskih istraživanja na području općine Glina, uz osnovnu evidenciju, detaljnije je obrađeno dvadesetak sela. Na izvjestan način ovo područje može poslužiti i kao paradigma za cijelu regiju u kojoj sela gravitiraju nekolicini gradskih središta kao što su (uz Glinu) Petrinja, Dvor, Kostajnica.

Tijekom rada i uvidom u prikupljenu dokumentaciju, analizama, klasifikacijama i usustavljivanjima predočavaju se dva osnovna reprezentativna tipa sela:

- a) negrupirana (razbijena, raštrkana) s manje ili više zaselaka na padinama brežuljaka (na tzv. *kosama*) s rijetkom tendencijom grupiranja oko neke glavne osi (npr. škole, crkve, seoskog trga i sl.) i
- b) sela uličnog tipa uz neku od važnijih komunikacija.

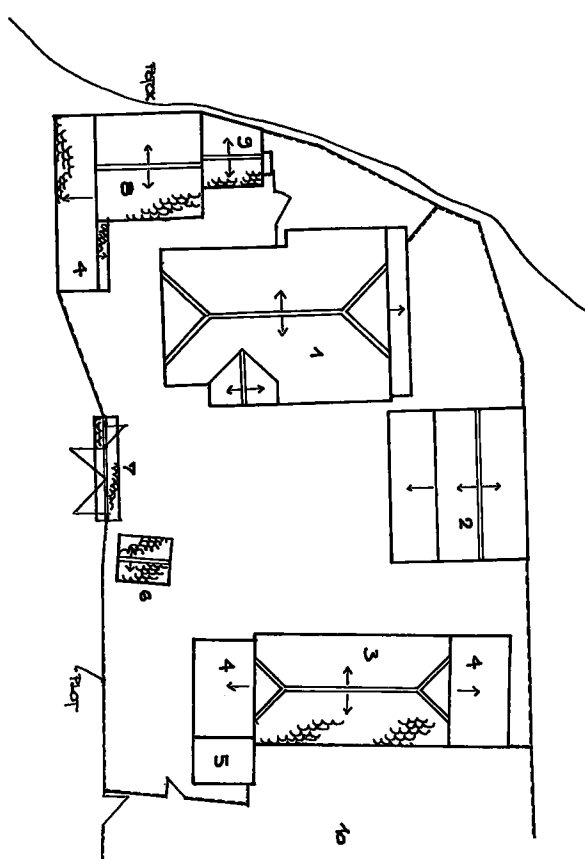
Ovakva podjela ipak je uvjetno *idealnotipska* s jer je unutar nje moguće razraditi i neke varijantne oblike.

Po drugome kriteriju izdvajaju se osnovni elementi strukture sela: kućište, okućnica (*stanje*), stambeni i gospodarski objekti.

Kućišta su u različitim inačicama, manje ili više zbijenog ili razbijenog tipa, rjeđe planirana, najčešće uvjetovana konfiguracijom terena, gospodarskim i društvenim statusom vlasnika (table 1, 2, i 3).

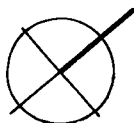
³ S obzirom na prostorni smještaj Banije kao prijelaznog područja između panonske zavale i Dinarida, na brdovito-brežuljkastom terenu, između donjih tokova Kupe, Une i njezine pritoke Gline, uočavaju se mikroregionalne različitosti pučkog tradicijskog graditeljstva uvjetovane geomorfološkim karakteristikama terena i utjecajima iz susjednih regija. Te razlike se prije svega odražavaju u izboru lokacija i strukturi naselja (zbijenog i razbijenog tipa), okućnica, pa i gradnji pojedinačnih stambenih i gospodarskih objekata. U ovome je radu težište na obradi *glinskog područja* budući da bi obrada cijele regije zahtijevala daleko više prostora nego li je to ovdje moguće. Nadamo se da će biti mogućnosti i za tako što - a to bi bila prilika da se prošire još neki aspekti istraživanja, kao i dopune neki fragmentarni podaci kojima sada raspolazemo.

TABLA 2

LEGENDA :

- 1 kuća
- 2 zeglavica
- 3 špica
- 4 suša (kamin)
- 5 silavica
- 6 kuhinja
- 7 spavaća soba (spavaćnica)
- 8 nišnica (dolge postelje)
- 9 korašnja
- 10 dvor

OKUĆNICA
Mj 1: 200

općina	GALINA
mjesto	BUZETI B. 110
vlasnik	SMILEZIJA JERANIĆ
gledač	ĐAKOVIĆ, HORVAT, ĐAKOVIĆ
datum	23. travnja 1998. i 1. listopada 1998.

Stambene objekte (kuće) moguće je podijeliti na dva osnovna tipa, izvorno, s dvoprostornim tlocrtnim karakteristikama:⁴

I. kuća na kat (*na podrum, na čardak*);

II. kuća prizemnica;

II.1. *zgradice*.

Kako je katnica u arhitektonskom smislu prostorno "proširivana" po vertikali, oplošja su najuočljiviji i najistaknutiji elementi njezine strukture. Tu potpuno dolazi do izražaja iskoristivost lokalnih prirodnih resursa kao građevinskog materijala.

Pojavljuje se u dvije vrste koje možemo smatrati (u tradicijskom smislu) manje važnim varijantama rješavanja nekih detalja kao što su, ulazni prostori, trijemovi, prenamjene prostora. No, ne bismo ih smjeli ispustiti iz vida pri analizi tijeka povijesno uvjetovanih transformacija i izvanjskih utjecaja, koji su uz ostalo uvjetovali razgradnju pojedinih dijelova ili čitavih objekata (*presipanje, preslaganje*) i gradnju na drugome mjestu.

Dakle, *katnice* su:

A) drvene kuće s:

A1) prizemljem od brvana (okruglica; oblica), katom od otesanih planjki;

A2) prizemljem od brvana, katom od brvana;

A3) prizemljem od brvana omazanih zemljom s primjesama pljeve ili sjeckane slame, katom od planjki;

A4) *čardak* ili *stara kuća*;

B) kuće rađene u kombinaciji kamen - opeka - drvo:

B1) prizemlje od kamena, kat od planjki;

B2) različite kombinacije dogradnji i pregradnji s kamenom i drvetom kao osnovnim građevnim materijalom.

U kuća katnica prizemna je zona u pravilu u gospodarskoj, a katna u stambenoj funkciji. To posebno dolazi do izražaja na kosom terenu (padini), pa je uzdužna os usporedna sa slojnicama terena.

Na naslagano temeljno kamenje horizontalno se postavljaju drvene grede (*podumijente, podvlake*) kao nosivi konstrukcijski element na koji se slažu *brvna*,

⁴ "Izvornost" u ovom kontekstu možemo relativizirati. Tako Z. Živković, pozivajući se na tekst J. A. Demiana (*Statistische Darstellung der Ilyrischen Provinzen. Militar-Provinz*, Tübingen, 1810), piše: "Više od pola stoljeća nakon militarizacije kraješnici još uvijek najvećim dijelom žive u brvnarama pokrivenim slamom ili daskama koje nemaju ni prozora ni dimnjaka. Većina takvih kuća ima samo jednu prostoriju u kojoj se hrani i spava, koja je i stočna staja i ostava. U njezinoj sredini je redovito udubljeno ognjište, a oko njega nešto niskih sjedala. Uz zidove su ležajevi (ako ih ima) te nešto pokućstva i oružje. Kuće su uvijek prepune dima. Demian, ipak razlikuje kuće starosjedilačkog i doseljeničkog stanovništva. Mnogi katolici, osobito u Banijskoj krajini, imaju sobe s uređenim pećima. Jedini su im prozori tek mali otvori s drvenim kopcima... Riječ - kuća - označavala je tada kuću kao građevinu i jedinu kućnu prostoriju. Ognjište, vatra, kako u fizičko-prostornom tako i u simboličkom smislu, znači središte okupljanja obitelji."

planjke, platice koje čine stijene, zidove kuće, a povezuju se drvenim klinovima *moždacima*. Ako planjke nisu dovoljno duge, između njih se umeću vertikalni stupovi s utorima - *dvokopci*. Većina drvene građe je od hrastova ili kestenova drveta.

Spojevi, vezovi na uglovima izvode se na dva načina. Jedan je na *hrvaški sjek*, *obični sjek*, *sjek na vuglice*, *prekriženi sjek*, gdje brvna presišu uglove, a drugi s prirezanim uglovima - *slijepi sjek* ili *frkani vugel*, kad su brvna (ili planjke) na krajevima sferično povezani.

U nekim je primjerima drvena konstrukcija omazana glinom, blatom ili zemljom s raznim primjesama. Takva smjesa rukama se "nabacivala" na cijepane, koso pričvršćene ljeskove šibe, a posao je nazivan *šibranje* ili *šibičanje*. S istim ciljem radi bolje termičke izolacije, takvom su se smjesom radile i popune između brvana. Rjeđe su takve stijene, iz estetskih pobuda, bijelili *krečom*, *vapnom* (pa i s dodatkom modre galice).

Završne grede, koje odozgo povezuju sve stijene, nazivaju se *vjenčanice*.

Po duljini, središnjim dijelom prostora postavlja se uzdužna stropna greda - *sleme*, *tram*, *tetiva* na kojoj je najčešće urezana godina gradnje (npr. 1880., 1863., 14. maj 1871... 1938.), inicijali vlasnika, a katkad i ime majstora - *palira*, *cimermana*. Preko *slemena* cijelu konstrukciju povezuju poprečne grede - *slemečaki*, *sljemečki* na koje se postavlja krovšte s *rogovima*, *roženicama* i *letvama*. Pokrov je prije bio od paprati (*bujadi*), ražene slame, šindre ili biber crijepa. Dim je izlazio kroz otvor na krovu - *badžu* (često samo pridignut dio krovšta) ili vidljiv metalni, kupolasti dimnjak.

Krov je dvostrešan, a u nekim primjerima i s trokutastom poluskošenom površinom (*pregača*, *majer fajer*) nad zabatnim dijelovima (*dumama*).

Krovići (zapravo nadstrešnice) koje štite stijene ili prozore nazivaju se *streač*, *streač*, *krovek*.

Po prostornoj dispoziciji današnja kuća na *podrum* je trodijelna i u prizemnoj i u katnoj zoni, iako se u prizemlju ponekad pojavljuju i drukčija rješenja s obzirom na primarnu gospodarsku funkciju.

Kat je isključivo boravišni prostor obitelji i na njega se dolazi drvenim stubama, *štigama*, na čijem se početku mogu nalaziti i vrata s drvenom bravom - *škeljom*. Stube mogu biti samo djelimično natkrivene ili pak potpuno zatvorene drvenim oplatama koje spajaju *kulicu*, *kukuljicu* - natkriveni izbočeni ulazni prostor u prizemnoj zoni stepeništa s *ganjkom* na katu. *Kukuljica* se (u Glinskom Novom Selu zvana *pristašek*) može nalaziti i u katnom dijelu kao prošireni i natkriveni dio *ganjka*.

Ganjak na stupovima, kao ulazni prostor, nalazi se na uzdužnom pročelju kuće, ali se može pojavljivati i u inačicama na zabatnim stranama, a kada postoji drugi, suprotni izlaz na jednom je njegovu kraju smješten zahod, *šekret*, *izad*.

Zahod, kao novije rješenje higijensko-sanitarnog čvora, može biti smješten i u *ganjčiću* na stražnjoj strani kuće i tada se do njega dolazi kroz *donju kuću*.

U unutrašnjost kata ulazi se s ganjka u kuhinju - *donju kuću*, *kučarak*, danas uglavnom u funkciji predsoblja ili spremišta, a prije ognjišnog prostora, odnosno

smještaja zidane peći (od glinenih lončića - *petnjaka*) ili *zboltane* od blata pomiješanog s pljevom.

S vremenom je peć premještena u najvažniju i najveću prostoriju *veliku sobu, kuću* koja je imala funkciju osnovnog boravišnog prostora. Treća katna prostorija, *sobica, komora*, manja je i uglavnom je služila kao spavaonica za pojedine članove obitelji ili kao ostava i spremište (table 4, 5, 6 i 7).

Općenito je, prije važnijih promjena s ciljem poboljšanja kvalitete života, načina i kulture stanovanja, kućni inventar bio posve skroman i prolagođen elementarnim potrebama. Pored nešto lončarskih proizvoda (*ćupovi, stucke*), većina je predmeta izrađena od drveta: stol, klupe (s naslonom ili bez njega), krevet (*postela*) niski tronošci (*stočići*), stolice, vješalice za odjeću, ormarići za čuvanje mlijeka i mliječnih prerađevina, posuđa i hrane, *koljevka* ili *zipka, kovčeg, škrinja* (s ravnim ili sedlastim poklopcem - za držanje *robe, ruva*), *ladica* (sanduk s jednom ili više *ladica*), *zdelnjak, stelaža, vršlog* za žito, *brašenka*, drvene *kačice* i *stepenke* od dužica, *načve* (*korito* za kruh), nešto preostalog ognjišnog pribora (*pekva, sač, sadžak* - niski metalni tronožac, *verige, grn - greblica* za pepeo).

Pod (*patos*) je od dasaka na koje je nabijena ilovača, a potkrovlje iznad kata je služilo kao spremište za manje potrebne stvari ili odlagalište različitih plodina.

Na prozorima (*oknima*) su vrlo česte preinake, prije svega zbog povećavanja njihovih, prvobitno, vrlo malih dimenzija.

Čardak ili *stara kuća* zasebna je manja katnica, u doba terenskih istraživanja evidentirana u svega nekoliko primjera, zapuštena. Danas u uporabi kao pomoćni gospodarski objekt ili ostava, prije je služila kao "spavaonica" mladim bračnim parovima (tabla 8).

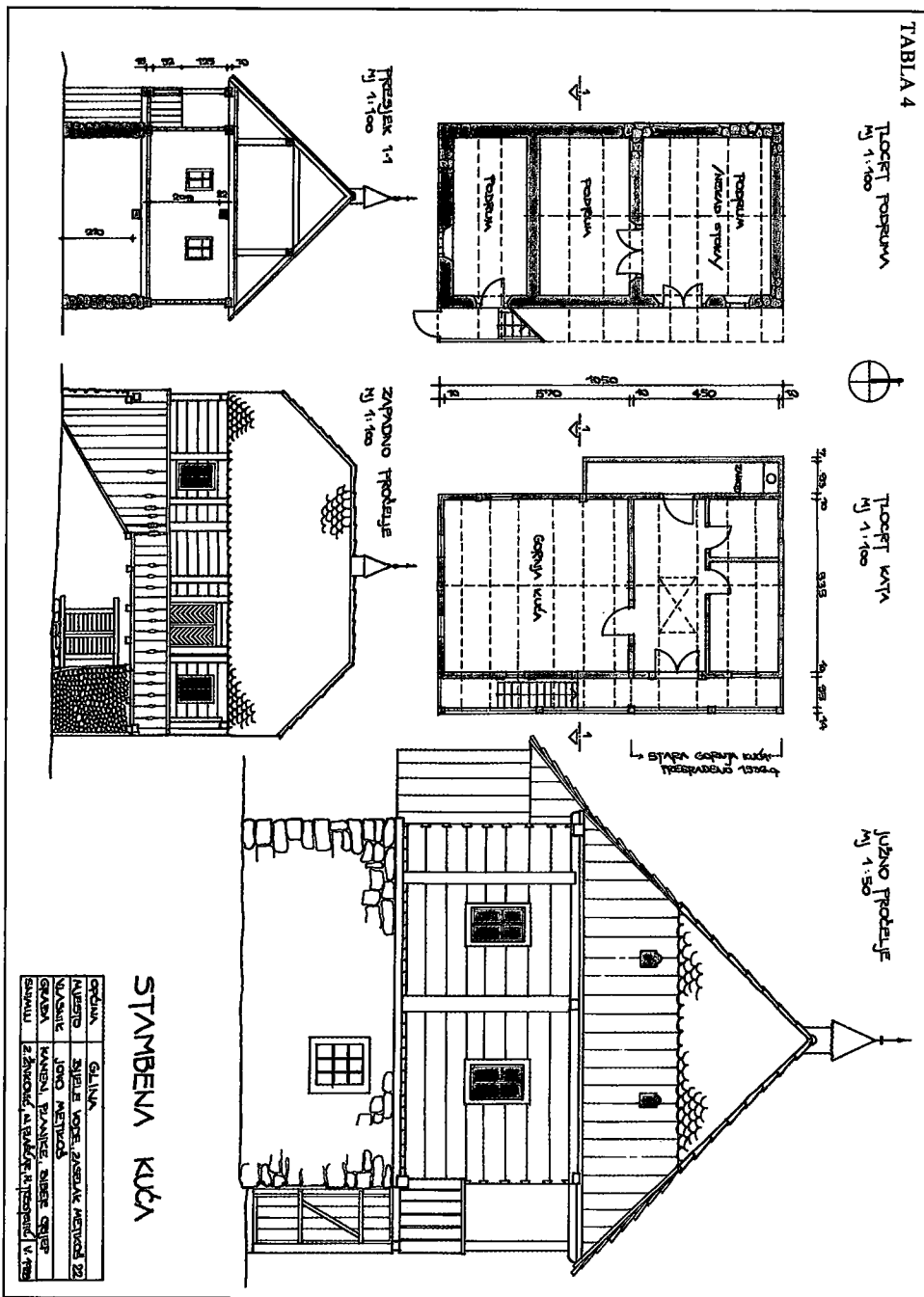
Po konstrukcijskim i funkcionalnim karakteristikama *prizemnice* zapravo potpuno odgovaraju katnoj zoni *katnice*, s tim da se u nekim inačicama mogu retirirati i kao poluprizemnice budući da na strmijem terenu imaju ukopan dio podrumskog prostora. *Zgradice* su imale istu namjenu kao i *čardaci* (tabla 9).

Gospodarski bi se objekti smješteni na kućištu, zbog različitih (ranije spominjanih) čimbenika, mogli svrstati prema nekoliko kriterija od kojih je najmanje pouzdan, s obzirom na teškoće pri utvrđivanju nekih pravilnosti, onaj koji se odnosi na njihov prostorni razmještaj.

Izuzimamo, doduše, globalnu podjelu na one koji su funkcionalno organski vezani uz stambeni objekt i one koji su samostojeći objekti.

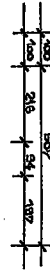
To je jedan od razloga zašto smo se odlučili evidentirati ih i podijeliti prema namjeni uz konstataciju da su neki od njih višenamjenski, a neki s točno utvrđenom namjenom.

Uz rijetke pojave da se i danas stoka drži u prizemnoj zoni *katnice*, *štala* za krupnu stoku najčešće se nalazi na suprotnoj strani okućnice u odnosu na stambeni objekt. Izduženog je pravokutnog tlocrta, uglavnom troprostorna s *podvozom* u sredini,

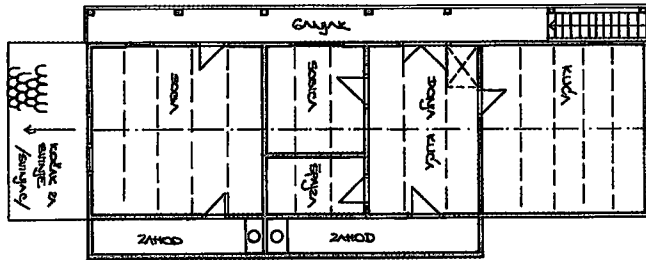
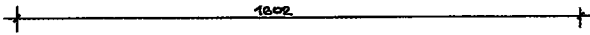
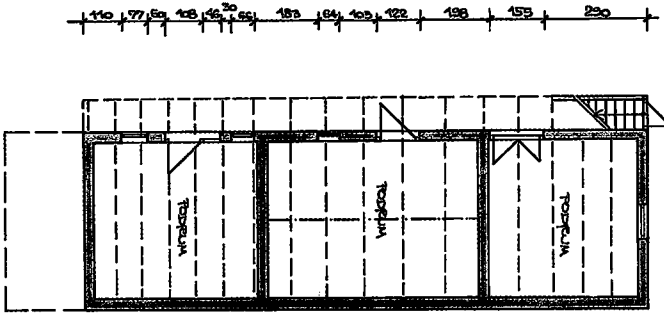
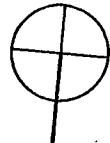

TABLAS

Trakti podruma 1:100

Trakti kupa 1:100

STAMBENA KUĆA

Ordnina	GLINA
Mjesto	HAJTIĆ BR. 20
Uvjetnik	BAVIĆ ZORANA
Školska	BOJINA, PANTIĆ I ČIJEV
Školska	Z. BOJINA, V. PANTIĆ I. ČIJEV
Školska	IV. 1988

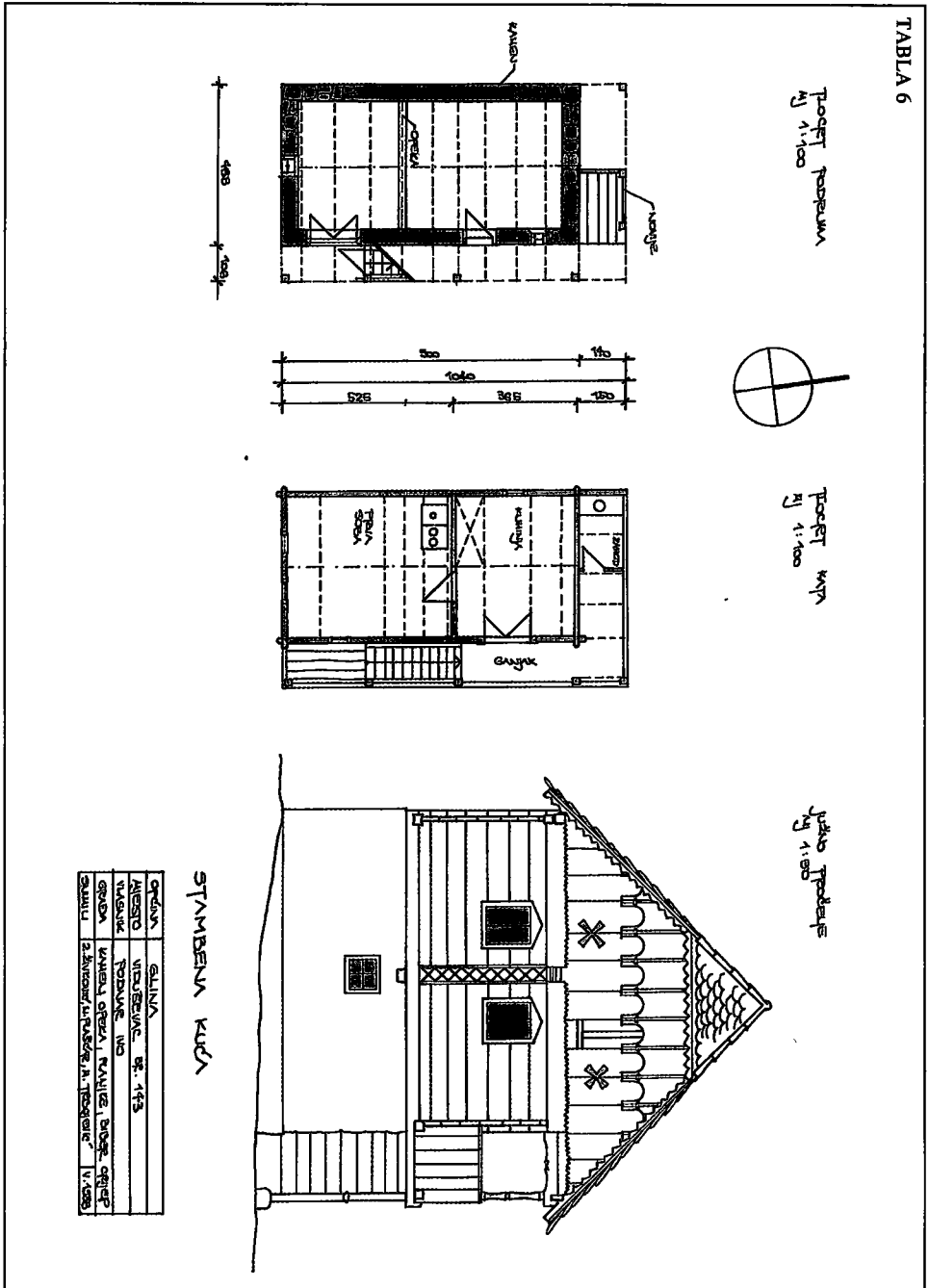

TABLA 7

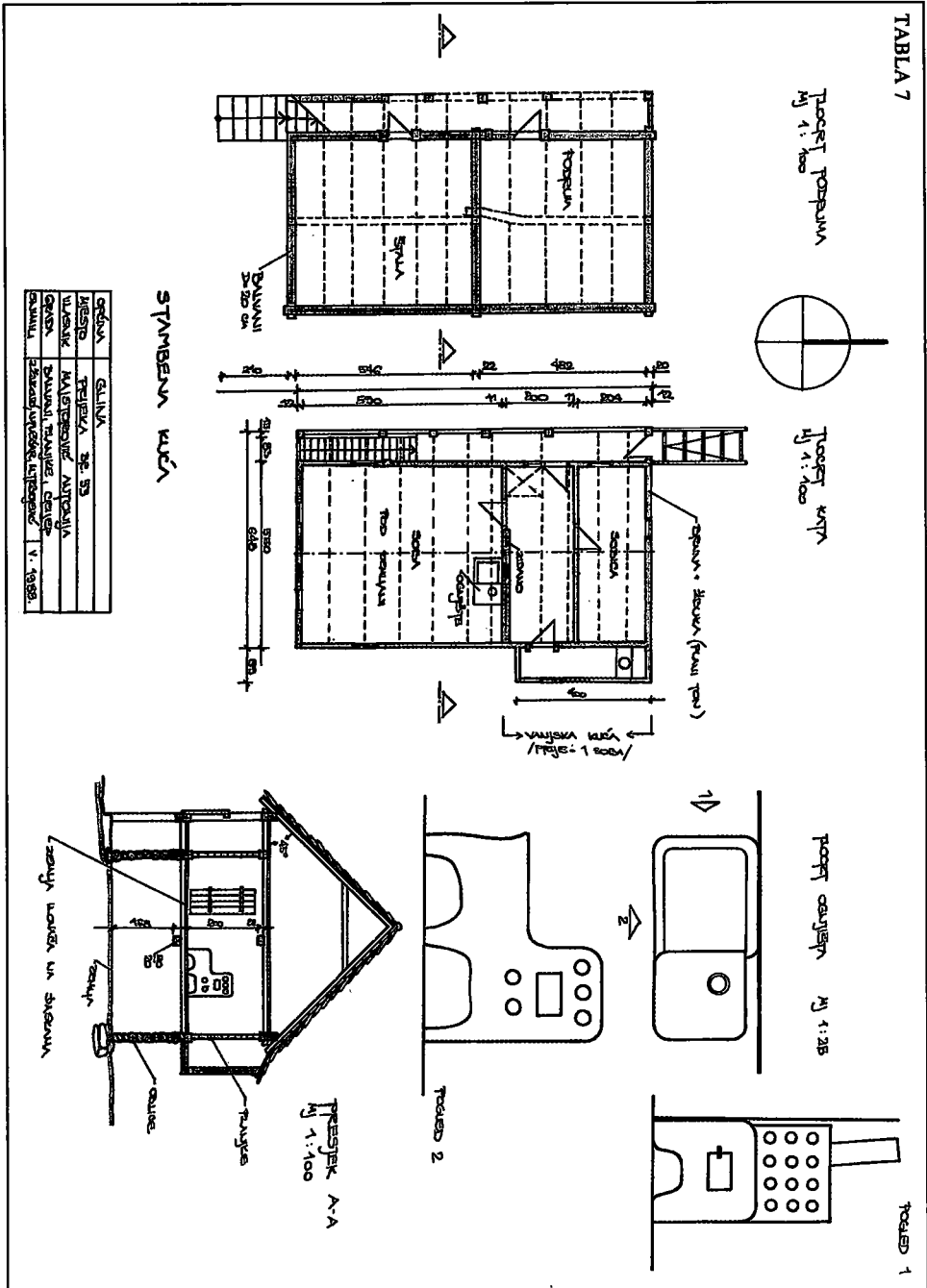

TABLA 8

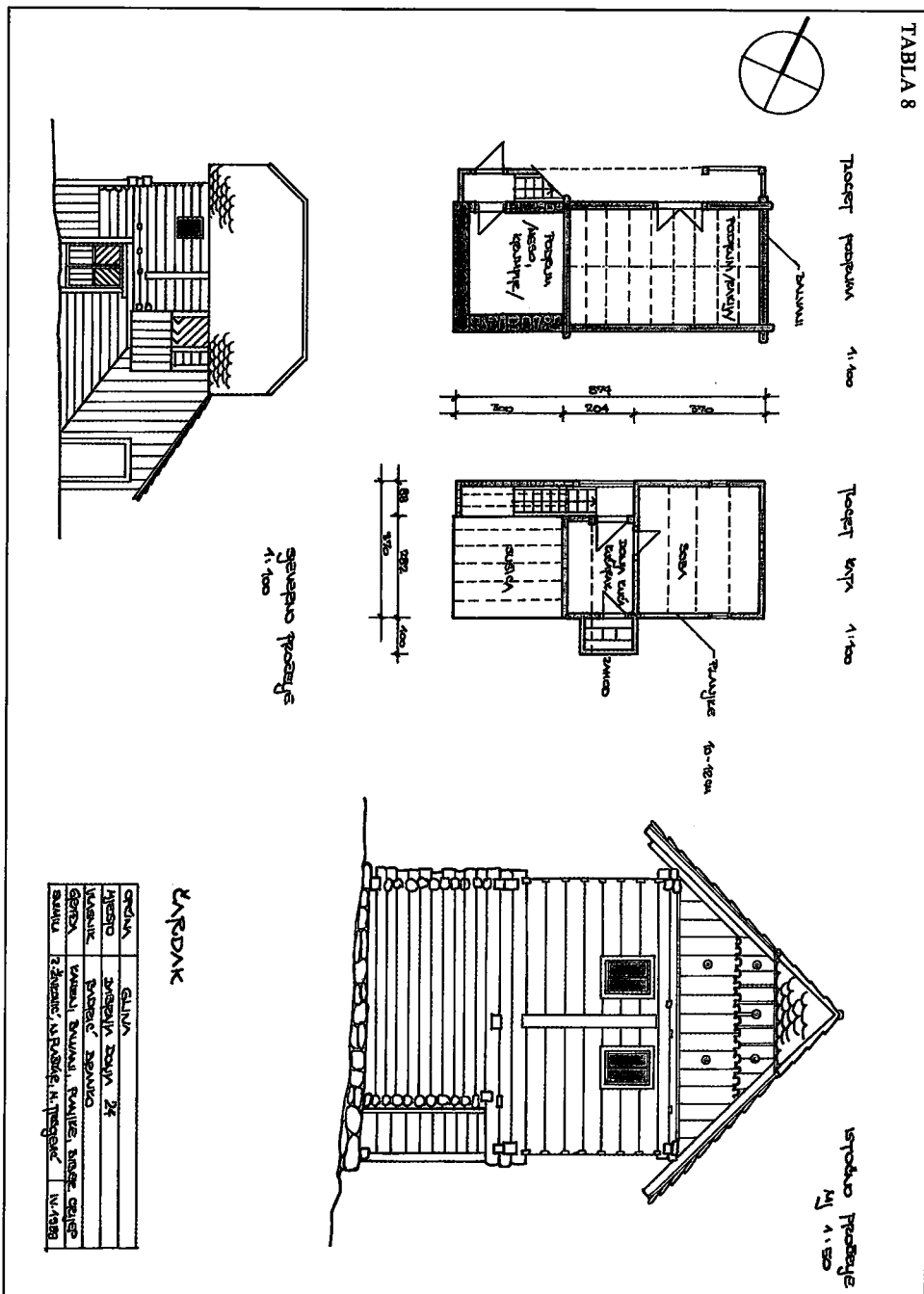
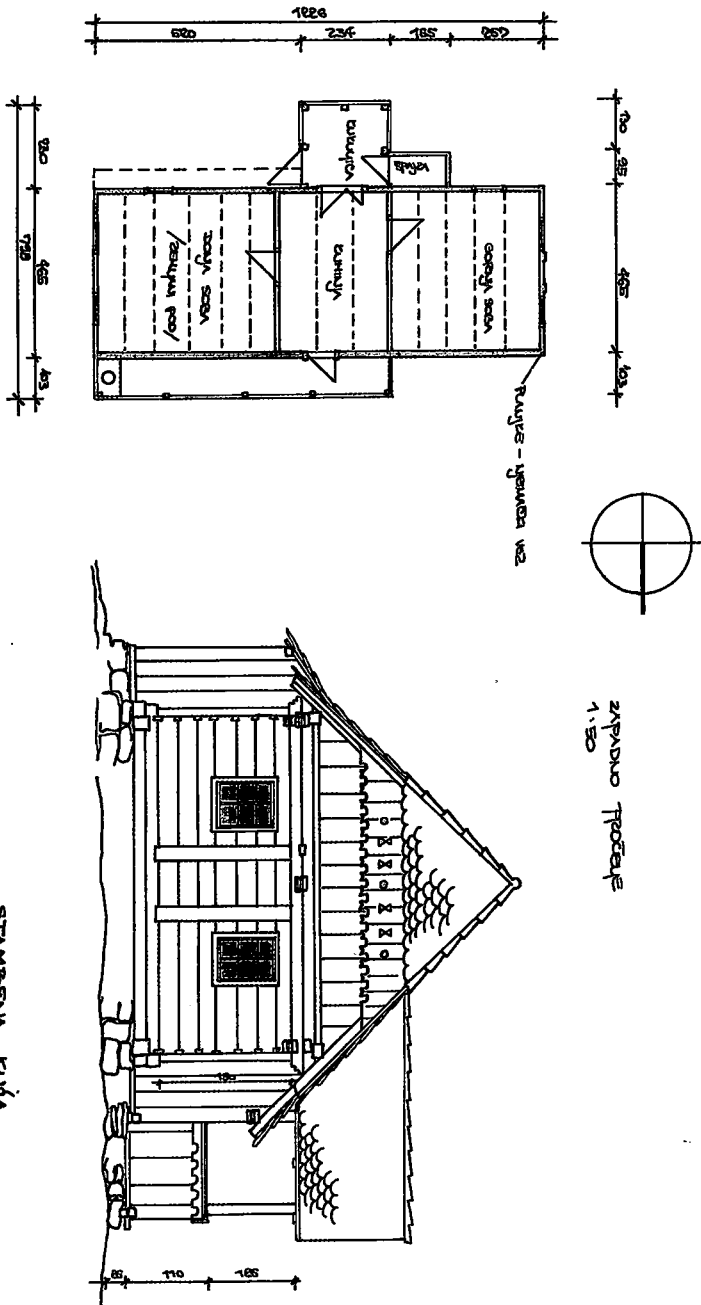

TABLA 9

Projekt 1:100

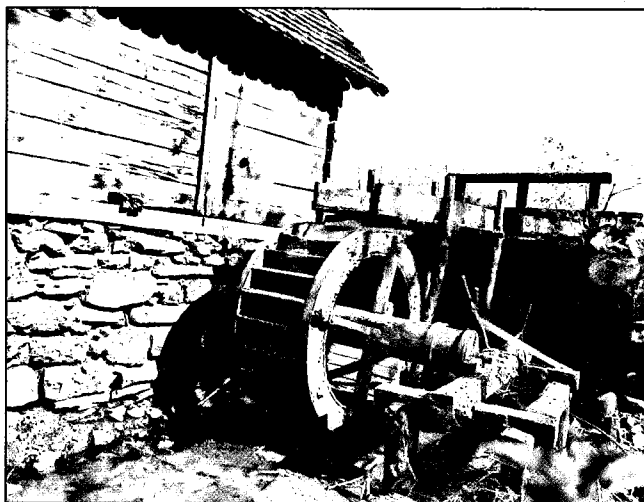
STAMBENA KUĆA

OPRAK	GUAN
LIŠTO	SPVAĆA, DNEVNA, UČELIŠTE NA TERASU
KLASIK	BRANJO, UČELIŠTE
SPINAK	TRAJNE, BUNJE, STIEP
ŠARNI	ZAVJEŠTE, KROVNE, A. V. POGONJE I V. 1988

a sa strana prostorima za stoku i sjenikom (*stagljem*) ili *šupom* za odlaganje poljodjelskog alata, pa i *kolnicom* kao jednostrešnom dogradnjom. U potkrovnom dijelu, s jednim ili više otvora za pohranjivanje sijena, može se nalaziti i *šajer*. Negdje i posebno odvojeni objekt za sijeno nazivaju *šajer*.

Položaj *bunara* (*čatrnje*, *zdenca*) određivali su hidrografski ili neki drugi uvjeti, dok je neveliki broj *ambara* za žito u pravilu izgrađen na istaknutijem mjestu, prema seoskom putu ili prometnijoj komunikaciji prema kojoj je kuća orijentirana. Uz *kuruzanu* za smještaj kukuruza u klip, *svinjac* i *kokošinjac*, poneko domaćinstvo je posjedovalo *sušnicu* za voće, *krušnu peć* i *kuvarnu*.

Locirane na širem području okućnice ili određene položajem kao (su)vlasništvo više domaćinstava ili zaselaka, smještene su *vodenice* (mlinovi) s vertikalnom osi i podljevnom kolom - *žličari*, *kašikari* te s horizontalnom osi i nadljevnom kolom. Takve vodenice su u pravilu *poredovničke*, a pravo korištenja imali su prema utvrđenu rasporedu suvlasnici - *poredovnici*, *ketušari*.

Vodenica
na potoku Vilenjak u Buzeti

Umjetničko oblikovanje i obilježavanje ove vrste graditeljstva prije svega je izraz seljakove potrebe da prostoru i okruženju, prema svojim sklonostima i mogućnostima, dade estetsku dimenziju. Rijetko su to stilizirani vegetabilni motivi, a najčešće geometrijski oblici *cifrani*, crtorezom, rezbarenjem, na proboj ili izrezivanje.

To posebno dolazi do izražaja na zabatnim dijelovima objekata, stupovima, doprozornicima i vratima, *kulicama* i sljemenim gredama. Često su rezbarenjem ili nekom drugom, lako izvodivom tehnikom, ukrašavali namještaj: klupe, zipke, stolice.

Ponekad bi neke detalje bojili prirodnim bojama: plavom, žutom, zelenom, crvenom.

Bez obzira na to kako je zamišljen i kako je metodološki opisan neki kulturni prostor, u analizi je neophodno imati u vidu činjenicu da je praktično nemoguće prikazati samo njegovu sinkroničku dimenziju, zaobići ili ispustiti iz vida važnost povijesnih naslojenosti koje se u njoj zrcale ili odčitavaju. Nije manje važno znati promatraju li se sinkroni ili dijakroni odnosi i koliko prisutni u pristupu.

U tom smislu potrebno je provesti sustavna interdisciplinarna istraživanja na temelju kojih bi usustvile spoznaje i ispravno valorizirale.

Etnografske vrijednosti tradicijskog pučkog graditeljstva nemoguće je poricati ne samo u okvirima etnološke znanosti nego i u ukupnom korpusu nacionalne kulturne baštine.

Pored toga što se u pučkom graditeljstvu zrcale različiti stupnjevi naslijeđene i zatečene kulture stanovanja, ono je putem običaja i obreda pokazatelj duhovnosti nositelja i "aktera", a implicite širih društvenih, ali i obiteljskih odnosa i veza, ono svojim materijalnim dimenzijama svjedoči o povezanosti čovjeka i prirodnog ambijenta, kao i o regionalnoj različitosti i bogatstvu.

Stoga je nedopustiv nemaran (ignorantan, a ponekad i preziran) odnos spram takvih vrijednosti, tim više što uz stručnjake i sami baštinci postaju svjesni da su te vrijednosti dio njihova identiteta iako o tome uglavnom nemaju jasnu predodžbu.

Na žalost, svjedočimo vremenu u kojem se tradicijsko pučko graditeljstvo sustavno uništava, devastira i nestaje iz različitih razloga. Svjedočimo i zapuštanju prirodnih resursa, depopulaciji ruralnih prostora nastaloj zbog odlaska mlađeg i radno sposobnog stanovništva u gradske sredine bez želje za povratkom, a ostanku starijih osoba slabe gospodarske moći, upitne vrijednosti "seljačke kulture" u usporedbi s urbanom, elitnom i stilskom, neiznalaženju rješenja za poboljšanje općih životnih uvjeta na selu - od higijenskih do niza infrastrukturnih, neefikasnost zaštite, nepostojanju cjelovitih programa i projekata obnove i revitalizacije. Ništa manje nije važno ni pitanje sačuvanosti inventara (ako nije uništen, zamijenjen ili je dio fundusa muzejskih i privatnih etnografskih zbirki), koji je bio sastavnom komponentom tradicijskog načina stanovanja. To su tek neki, možda najuočljiviji razlozi današnjeg stanja. Često su u njihovim korijenima i neminovne društvene, političke ili općenito civilizacijske promjene sa svojim negativnim tendencijama, aspektima i stečevinama.⁵

Ali, živimo i u vremenu u kojemu česta ratna razaranja nepovratno brišu i posljednje tragove ne samo ovoga segmenta etnografske baštine.

Danas se to vraća poput bumeranga i najbolje se vidi u nesnalaženju i gotovo diletantskim raspravama i pokušajima obnove ratom upustošenih područja, a suvišno je i ponavljati, toliko isticanu i gotovo potrošenu tezu o ambijentalnim i ekološkim vrijednostima koje tradicijsko graditeljstvo čini prepoznatljivim, pa ga i kao takvo treba

⁵ Ipak je teško opovrgnuti jedno ne baš optimistično mišljenje Andreasa Ramosa izneseno na Kongresu ICOMOS-a u Mađarskoj, još 1977. godine da "Živo narodno graditeljstvo više ne postoji ni u društvenom ni u arhitektonskom smislu. I danas se rađaju i rađat će se spomenici kulture, ali više ni jedan spomenik narodnog graditeljstva. Ta kategorija je zatvorena. Njezin broj se može samo smanjiti".

zaštiti. Jedan od razloga za ovakvu ili sličnu tezu je i posve jasno mišljenje da *prostor*, shvaćan kao vrlo kompleksan fenomen nije samo forma nego i sadržaj koji odražava cjelokupnu društvenu i kulturnu strukturu.

Pitanje je koliko je stvarno moguće educirati same "baštinike" i njihove potomke o nekim od navedenih teorijskih načela, ali i koliko su doista spremni oni koji deklarativno podržavaju takve stavovei podržati ih.

Iskustva stečena terenskim radom nedvojbeno pokazuju visoki stupanj nezadovoljstva i rezignacije seoskog stanovništva. Samo djelomično dolazi do izražaja nostalgični odnos "prema starim dobrim vremenima" (koja, usput rečeno, i nisu bila baš tako dobra i idilična). Činjenica je da su u pravilu u izvornom obliku sačuvani objekti ili cjeline u siromašnijih obitelji, a da se društvena moć i prestiž iskazuju nastojanjem izgradnje *zidanica*, "modernijih" objekata koji su po većini kriterija (izboru materijala, "zadanim" tradicijskim graditeljskim gabaritima, prostornoj dispoziciji, neprihvatljivim oblicima i volumenima, stvarnim potrebama) upravo negacija graditeljskog nasljeđa.

Što učiniti na glinskom području, kao jednom od ratom stradalih područja, a da to ne bude samo kabinetska izrada studija i elaborata?

Sigurno je da bi bilo pretenciozno tražiti odgovore samo u okvirima etnološke struke, ali u iznalaženju rješenja svakako bi trebali biti konzultirani i angažirani više nego do sada, prije svega etnolozi - zaštitari i konzervatori, a potom i ostali koji poznaju kompleksnost etnološke problematike i spremni su za suradnju.

LITERATURA

FREUDENREICH, Aleksandar (1972): *Kako narod gradi na području Hrvatske*, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb.

GAVAZZI, Milovan (1991): *Baština hrvatskog sela*, Otvoreno sveučilište, Zagreb.

MURAJ, Aleksandra (1998): Obrisivakidašnjeg života - Stanovanje, u: *Etnografija. Svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, Matica hrvatska, Zagreb, str. 24-55.

ŽIVKOVIĆ, Zdravko (1991): Narodno graditeljstvo, u: Dvor na Uni - *Zbornik radova naučnih i publicističkih radova*, knj. 1, Skupština općine Dvor na Uni, Dvor na Uni.

ŽIVKOVIĆ, Zdravko (1993): *Hrvatsko narodno graditeljstvo; Posavina, Pokuplje, Moslavina, Banija, Lika, Gorski kotar*, sv. III, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb.

TRADITIONAL RURAL ARCHITECTURE OF BANIJA

Summary

The ethnographic significance of the traditional rural architecture of Banija are a part of the entire ethnological and cultural heritage of Croatia. The analysis and processing of the fieldwork data from the 1980s show that all forms of life in the rural community and the village as the core of specific microcosm are vanishing or transforming rapidly. Typical rural architectural forms are disappearing quickly due to the use of new building materials, changes in building arrangements, socio-cultural changes and other more or less important factors of modern life. Documenting, filing and systematic analysis are not only preconditions for preventive protection but also an effort to conduct a well-argued ethnological and cultural analysis of the values that are part of the identity of the entire national heritage.

Keywords: traditional rural architecture / Banija